

Eğer denilse: Yalnız ilim kâfi değildir, irade dahi lâzımdır. İrade olmazsa ilim kâfi gelmez?

Yirminci Mektup/ İKİNCİ MAKAM/Dokuzuncu Kelime

Eğer denilse: Yalnız ilim kâfi değildir, irade dahi lâzımdır. İrade olmazsa ilim kâfi gelmez?

Elcevap: Bütün mevcudat nasıl ki bir ilm-i muhite delâlet ve şehadet eder. Öyle de o ilm-i muhit sahibinin irade-i külliyesine dahi delâlet eder. Şöyle ki:

Her bir şeye, hususan her bir zîhayata pek çok müşevveş ihtimalat içinde, muayyen bir ihtimal ile ve pek çok akîm yollar içinde neticeli bir yol ile ve pek çok imkânat içinde mütereddid iken gayet muntazam bir teşahhus verilmesi; hadsiz cihetlerle bir irade-i külliye gösteriyor.

Çünkü her şeyin vücudunu ihata eden hadsiz imkânat ve ihtimalat içinde ve semeresiz akîm yollarda ve karışık ve yeknesak sel gibi mizansız akan camid unsurlardan gayet hassas bir ölçü ile nazik bir tartı ile ve gayet ince bir intizam ile nâzenin bir nizam ile verilen mevzun şekil ve muntazam teşahhus; bizzarure ve bilbedahe belki bilmüşahede, bir irade-i külliye'nin eseri olduğunu gösterir.

Çünkü hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihab etmek; bir tahsis, bir tercih, bir kasd ve bir irade ile olur ve amd ve arzu ile tahsis edilir. Elbette tahsis, bir muhassısı iktiza eder. Tercih, bir müreccih ister. Muhassis ve müreccih ise iradedir.

Mesela, insan gibi yüzler muhtelif cihazat ve âlâtın makinesi hükmünde olan bir vücudun, bir katre sudan ve yüzer muhtelif azası bulunan bir kuşun, basit bir yumurtadan ve yüzer muhtelif kısımlara ayrılan bir ağacın, basit bir çekirdekten icadları; kudret ve ilme şehadet ettikleri gibi gayet kat'î ve zarurî bir tarzda onların Sâni'inde bir irade-i külliye delâlet ederler ki o irade ile o şeyin her şeyini tahsis eder ve o irade ile her cüzüne, her uzvuna, her kısmına ayrı, has bir şekil verir, bir vaziyet giydirir.

Elhasıl: Nasıl ki eşyada, mesela hayvanattaki ehemmiyetli azanın esasat ve netaic itibarıyla birbirlerine benzeyişleri ve tevafukları ve bir tek sikke-i vahdet izhar etmeleri, nasıl kat'î olarak delâlet ediyor ki umum hayvanatın Sâni'i birdir, Vâhid'dir, Ehad'dir. Öyle de o hayvanatın ayrı ayrı teşahhusları ve simalarındaki başka başka hikmetli taayyün ve temeyyüzleri delâlet eder ki onların Sâni'-i Vâhid'i fâil-i muhtardır ve iradelidir; istediğini yapar, istemediğini yapmaz; kasd ve irade ile işler.

Madem ilm-i İlahîye ve irade-i Rabbaniyeye mevcudat adedince, belki mevcudatın şunun adedince delâlet ve şehadet vardır. Elbette bir kısım feylesofların irade-i İlahiyeyi nefiy ve bir

kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalaletin, cüz'iyata adem-i ittilâını iddia etmeleri ve tabiiyyunun, bir kısım mevcudatı tabiat ve esbaba isnad etmeleri; mevcudat adedince muzaaf bir yalancılıktır ve mevcudatın şununatı adedince muzaaf bir dalalet divaneliğidir. Çünkü hadsiz şehadet-i sadıkayı tekzip eden, hadsiz bir yalancılık işlemiş olur.

İşte, meşiet-i İlahiye ile vücuda gelen işlerde "İnşâallah inşâallah" yerinde, bilerek "Tabîî tabîî" demek, ne kadar hata ve muhalif-i hakikat olduğunu kıyas et...